

No:24

2022
MAYIS

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE PARA VAKIFLARI ÜZERİNE YENİ MODEL ÖNERİLERİ

■ İsmail Bektaş

İSLAMİ SOSYAL FİNANS RAPORU 6

Çağdaş Dönemde Para Vakıfları Üzerine Yeni Model Önerileri

İsmail Bektaş

Yayın Kurulu

Necmettin Kızılkaya
Zeyneb Hafsa Orhan
Hamdi Çilingir
Hakan Aslan

Tasarım

Betül Berra Kurt

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu Araştırma Raporu İslam İktisadi Araştırma Merkezi (İKAM) tarafından hazırlanmıştır. İKAM, yeni bir iktisadi düşüncenin külli bir şekilde inşası için yetkin fikir ve teorilerin üretilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

İslam Ekonomisi ve Finansı alanında nitelikli insan kaynağı yetiştirmek, teorik ve uygulamaya yönelik araştırmalar yapmak amacıyla 2014 yılında kurulan İSEFAM'ın öncelikli amacı; bu alana dair ilgili kavramların tarihini ve güncel durumunu araştırmak, geleceğe ilişkin analizler yapmak, eğitim ve proje gibi proaktif çalışmalar yürüterek bu alanda toplum bilincinin olgunlaşması ve yaygınlaşması için gerekli faaliyetleri yürütmektir.

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: bilgi@ikam.org.tr Web: ikam.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nı bağlamaz.

ÖZET

Raporun temel amacı para vakıflarının güncellenmesine dair önerilen modellerin tespit edilerek köklü bir tarihe sahip olan para vakfı uygulamalarının ne oranda günümüze taşınabildiğinin ortaya konması ve konu ile ilgili güncel meselelerin gündeme getirilmesidir. Raporda Türkçe ve İngilizce para vakfı literatürü taranarak model önerisi sunan çalışmalar tespit edilmiştir. Tespit edilen çalışmalar “sermaye işletim yöntemine dayanan model önerileri”, “para vakfı tarafından finanse edilen alana dayanan model önerileri” ve “para vakfının kuruluş sistemine dayanan model önerileri” olmak üzere üç kategoride değerlendirilmiştir. Her bir kategoride yer alan çalışmalar genel hatlarıyla değerlendirildikten sonra öne çıkan model önerileri müstakil olarak ele alınmıştır. Çalışma, mevcut modellerin değerlendirmesi ve öneriler ile nihayete erdirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Para vakıfları, model önerisi, İslami finans.

ABSTRACT

The main purpose of this report is to determine the proposed models on updating cash waqfs, for revealing to what extent the cash waqfs practices, which have a deep-rooted history, can be carried to the present day, and to bring the issues on the topic to the agenda. In the report, studies that propose a model were determined by reviewing the Turkish and English literature on cash waqfs. The identified studies were evaluated in three categories such as “proposed model based on the capital operating method”, “proposed model on the area financed by the cash waqfs” and “proposed model based on the established system of the cash waqfs.” After the studies in each category were evaluated in general terms, the prominent proposed models were discussed separately. The study is concluded with the evaluation of existing models and recommendations.

Keywords: Cash waqfs, proposed model, Islamic finance.

YAZAR HAKKINDA

İsmail Bektaş, Balıkesir’in Dursunbey ilçesinde doğdu. İlk ve ortaokul öğrenimini Dursunbey’de tamamladı. 2010 yılında Beyoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden, 2015 yılında ise Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Yüksek lisansını “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları” adlı teziyle Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı bölümünde tamamladı. Hâlen aynı bölümde doktora tez çalışmalarına devam eden Bektaş, Ağustos 2015’ten bu yana Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi’nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

 0000-0002-4229-4583

Giriş

Vakıf müessesesinin köken itibarıyla İslam medeniyetine has bir kurum olup olmadığı noktasındaki tartışmalar bir kenara bırakıldığında vakfın bir hayır müessesesi olarak İslam tarih ve medeniyetindeki önemi kurulan vakıflar, hizmet ettiği amaçlar ve gelişerek geldiği nokta dikkate alındığında açıkça görülebilmektedir. Her ne kadar İslam tarihinde ilk vakıf örnekleri olarak Hz. Peygamber (SAV) ve ashabının infak uygulamaları gösterilse de vakıfların gelişip kurumsallaşması ve yaygınlaşması ilk dört asra yayılan uzun bir sürece tekabül etmektedir. Bu açıdan bakıldığında vakıf müessesesinin gelişimi hususunda 10. ve 11. yüzyıllar önemli bir aşamayı teşkil etmektedir. Nitekim ilgili dönemlerde özellikle medreselerin yaygınlaşmasında vakıfların oynadığı rol, kurumsal bir yapıya kavuşmaları noktasında önemli bir aşama olarak kabul edilmektedir. Müteakip asırlarda faaliyet gösteren müslüman devletlerin her biri vakıf müessesesine gereken önemi vermiş ve çok çeşitli amaçlara yönelik vakıflar kurmuşlardır. Bu amaç çeşitliliği yanında vakıf müessesesi zamanla çeşitli açılardan yeniliklerle gelişme imkanı bulmuştur. Örneğin ilk asırlardan itibaren teorik olarak var olan para vakfı fikri Osmanlı dönemi ile birlikte pratiğe aktarılmıştır. Para vakıflarının meşruiyeti dönem dönem tartışmalara konu olmuşsa da 16. yüzyıl Osmanlı şeyhülislamlarından Ebüssuûd Efendi'nin fetvalarıyla birlikte Osmanlı'da geniş bir faaliyet ağına kavuşmuştur (Çilingir, 2018).

Vakıflar sosyal, kültürel ve dini birçok veçhesiyle akademik çalışmalara konu olmuşlardır. Para vakıfları da ilgili literatürde birçok araştırmacının özel olarak ilgisini çekmiş ve tarihsel arka planı¹, meşruiyeti, vakfiyeleri, nakit işletme yöntemleri, muhasebe kayıtları², iktisadi ve sosyal yönleri³ gibi çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Türkiye'de vakıfların tarihsel olarak belgelenmesi ve analizi konusunda da çok ciddi bir literatür ve birikim oluşmuştur. Özellikle Osmanlı vakıf sisteminin gelişmişliği, bu sisteme dair belgelerin varlığı, çokluğu ve ulaşılabilirliği yanında Osmanlı Devleti'nin Türkiye'nin tarihsel tecrübesine tekabül ettiği gibi anlaşılabilir ve makul sebeplere dayalı olarak Osmanlı özelinde vakıfların tarihsel analizine dair önemli çalışmalar yapılmıştır. Osmanlı para vakıfları üzerine yapılan tarihsel çalışmalar bunun güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Ancak hem genel olarak vakıf müessesesi hem de özel olarak para vakıflarının çağdaş dönemin gerekliliklerine ve şartlarına uygun bir şekilde yenilenebilmesi ve bu bağlamda yeni model önerileri Türkiye'de nedense çok fazla çalışma konusu olamamaktadır. Vakıflara yönelik bu tür yeni model önerilerinin daha çok Güneydoğu Asya ülkeleri başta olmak üzere dünyanın farklı ülkelerinden geldiği görülmektedir. Bu çalışma para vakıflarına yönelik bu çağdaş dönem yeni model önerilerine genel bir bakış yapacak ve bir değerlendirmeye tabi tutacaktır.

“Para Vakfı” Kavramı Ne İfade Ediyor?

“Para vakfı” Türkçe literatür göz önüne alındığında daha ziyade tarihi bir kurumu ifade eder niteliktedir. Nitekim para vakıfları üzerine yapılan çalışmaların başlıkları incelendiğinde “para vakfı” ifadesi ile birlikte en fazla kullanılan anlamlı ifadenin (tek başına anlam ifade etmeyen sözcükler çıkarıldığında) “Osmanlı” olduğu görülmektedir. Çalışma başlıklarında en çok karşılaşılan diğer ifadeler ise Osmanlı

- 1 Prof. Dr. Tahsin Özcan'ın “Osmanlı Para Vakıfları” kitabı tarihi arka planına dair çalışmalara örnek olarak verilebilir.
- 2 Muhasebe kayıtları ve nakit işletme yöntemleri için Prof. Dr. Süleyman Kaya ve Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Emin Durmuş'un çalışmalarına bakılabilir. Bu konuda İKAM-İSEFAM işbirliğiyle Durmuş'a ait “Osmanlı Para Vakıfları ve Nakit İşletme Yöntemleri” adlı bir araştırma raporu da yayımlanmıştır.
- 3 Doç. Dr. Cem Korkut ve Prof. Dr. Mehmet Bulut'un ilgili alanlarda çalışmaları mevcuttur.

devletinin Üsküdar, Galata/Eyüp ve Rumeli gibi kazalarında veya İnegöl, Trabzon, Bursa gibi taşra şehirlerinde yer alan para vakıflarına işaret eden ifadelerdir. Ayrıca yine çalışma başlıklarında “yüzyıl” ifadeleri sıkça kullanılmaktadır.⁴ Türkçe literatürde “para vakfı” kavramının kendine has yöntemleri olan tarihi bir kurumu ifade ediyor olması güncellenmeye, modernize edilmeye muhtaç bir yapı algısını da beraberinde getirmektedir. Özetle, Türkçe literatürde para vakıfları ile Osmanlı dönemi para vakıfları kastedilmektedir.

Para vakfı (cash waqf) kavramının İngilizce literatürdeki (özellikle Malezya’da yapılan çalışmalar) kullanımını incelendiğinde ise tarihi bir kurum olmasından ziyade sermayesinin tamamı veya bir kısmı nakit para olan günümüz vakıflarının tamamını ifade ettiği görülmektedir. Bu açıdan İngilizce literatürde para vakfı kavramı, özel bir anlam ifade eden Türkçe literatürden farklı olarak bir vakıf türünü karşılamaktadır. Bu noktadaki farklılığa işaret edilmesinin sebebi literatür bölümünde daha detaylı ele alınacaktır.

Literatür Değerlendirmesi

Son yıllarda vakıf üzerine yapılan çalışmaların sayısında gözle görülür artış yaşanmakta ve bu durum araştırmacıları vakıf literatürüne genel bir bakış sunan bibliyometrik analiz çalışmalarına yöneltilmektedir. Bu bağlamda literatürde biri Türkçe, yedisi ise İngilizce olmak üzere sekiz farklı literatür analizi makalesi tespit edilmiştir. Makalelerden beşi genel olarak vakıf çalışmalarına odaklanırken üçü özel olarak para vakıflarına odaklanmıştır. Ayrıca makalelerden biri 2017, biri 2019, ikisi 2020, dördü ise 2021 yılında yayımlanmıştır.

Atikah Atan ve Johari (2017), 2006-2016 yılları arasında yoksulluğun azaltılması ve sosyal refah üzerinde vakıfların rolüne dair literatürü inceledikleri makalede vakıf üzerine yapılan 286 çalışma tespit etmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre literatürde en fazla yer bulan vakıf konusu %19,4 oranıyla para vakıflarıdır. Ayrıca literatürde mikrofinans, yoksulluğun azaltılması, sağlık, eğitim vb. güncel konular ile bağlantılı vakıf çalışmalarındaki yoğunluk ve artışa da dikkat çekilmektedir. 289 vakıf çalışması içerisinde yalnızca 17 çalışmanın tarihsel çalışma olduğu da tespit edilmiştir.

Rusydia (2019), Scopus veritabanı üzerinden 2010-2019 yılları arasında “waqf” anahtar kelimesini içeren 104 makale tespit etmiştir. Genel olarak diğer makalelerde de olduğu gibi Rusydia da 2017 ve sonrasında vakıf literatüründe meydana gelen artışa ve Malezya özelinde yapılan çalışmalardaki yoğunluğa dikkat çekmektedir. Makalede herhangi bir literatür boşluğu ve çalışma önerisi yapılmamış, yalnızca tespit edilen makalelerin konu, ülke ve yayın yılı gibi hususlar tespit edilerek kategorize edilmiştir.

Aldeen vd. (2020), 2002-2019 yılları arasındaki para vakıfları literatürünü Google Scholar üzerinden ele almıştır. Çalışmada para vakıflarına dair 57 farklı makale tespit edilmiştir. Para vakıflarına dair literatürün özellikle 2012’den itibaren artış gösterdiği tespit edilirken para vakfı çalışmaları yazarlar tarafından eser yoğunluğuna göre şu şekilde sınıflandırılmıştır; para vakıflarına katkıda bulunanları etkileyen faktörler (13 çalışma), para vakıfları idaresi (12 çalışma), sosyo-ekonomik kalkınmada para vakıflarının rolü (9 çalışma), küçük ve orta ölçekli işletmeler için para vakıfları (8 çalışma), e-para vakfı (5 çalışma), mikrofinans para vakfı (4 çalışma), yoksulluğun azaltılmasında para vakıfları (4 çalışma), eğitim için para

4 Çıkarımlar, Abdulkadir Atar’ın “Türkiye’de Para Vakıfları Konusunda Yapılan Çalışmalar ve Bunlar Hakkında Genel Bir Değerlendirme” adlı makalesinde tespit etmiş olduğu 58 makale, 15 lisansüstü tez ve 5 kitap başlıkları dikkate alınarak rapor yazarı tarafından yapılmıştır.

vakfı (2 çalışma). Çalışmada her bir kategori ayrı başlıklar altında ele alınarak analiz edilmiştir. Yazarlar vakıfların kalkınmadaki rolü ve hibrid para vakfı modellerinin literatürde daha fazla yer bulması gerektiğini vurgulamışlardır. Çalışma, para vakıflarına dair tartışılan temel konuları tespit etmesi bakımından önem arz etmektedir.

Atar (2020), Türkiye’de para vakıflarına dair yapılan çalışmaları tespit ve analiz ettiği çalışmasında 2020 yılına kadar Türkiye’de para vakıfları üzerine 5 kitap, 15 lisansüstü tez ve 58 akademik makale tespit etmiştir. Çalışma Türkiye’de para vakıflarının çoğunlukla Osmanlı bağlamında çalışıldığını, para vakıflarının güncellenmesine dair model önerilerinin neredeyse hiç çalışılmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Ninglasari (2021), Web of Science veri tabanı üzerinden para vakıfları literatürünü ele aldığı bibliyometrik çalışmasında 1979-2021 seneleri arasında para vakıflarına dair 46 makale tespit etmiştir. Çalışmada her ne kadar 42 senelik bir periyotta inceleme yapılmış gibi görünse de 1979’da Jon E. Mandaville’e ait makaleden sonraki ilk makale 2011 senesine aittir. Bu sebeple çalışmanın 10 senelik bir periyodu kapsadığı söylenebilir. Yazarın tespitlerine göre özellikle çalışma yoğunluğu açısından 2017 ve 2018 seneleri dikkat çekici niteliktedir. Para vakıfları çalışmalarında ön plana çıkan temel kavramların ise “para vakıflarının idaresi”, “para vakfına bağlıta bulunma davranışı” ve “para vakfının rolü” olarak tespit edilmiştir. Yazar özellikle para vakıflarının mikrofinans, eğitim, mikro işletmeler vb. alanlara kaynaklık etmedeki rolü noktasında artan literatüre dikkat çekmekte ve para vakıflarına dair yeni modellere olan ihtiyaca vurgu yapmaktadır.

Uluyol vd. (2021), Scopus veri tabanını baz aldıkları çalışmada 1990-2020 yılları arasında vakıf üzerinde yapılan 527 makale tespit etmiştir. 527 makalenin 449’u 2010-2020 yılları arasında, 449 makalenin 278’i ise 2017-2020 yılları arasında yapılmıştır. Yazarların tespitine göre vakıf konusunda ön plana çıkan temel konular vakıf müessesesinin temelleri, para vakıflarına dair konular ve çeşitli vakıf modellemeleridir. Yazarlar çalışmada vakıf araştırmaları için literatür boşluklarını da tespit etmiştir. Yazarlar aynı zamanda özellikle yeni vakıf modelleri ve önerileri ortaya konması için vakıfla ilgili bazı temel araştırmaların yapılmasının elzem olduğunu vurgulamıştır.

Alshater vd. (2021), Scopus veri tabanı üzerinden vakıf literatürünü bibliyometrik analiz yöntemiyle ele almışlardır. 1914 - Haziran 2020 tarihleri arası vakıf literatürünü kapsayan çalışmada doğrudan İslami finans ve muhasebe konuları ile bağlantılı olan 319 vakıf makalesi tespit edilmiştir. Diğer literatür analizi çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmada da yazarlar 2010’dan sonra vakıf literatüründeki artışa dikkat çekmektedir. Ayrıca yazarların tespitine göre çalışmaların %49’u Malezya kökenli kurumlarda gerçekleştirilmiştir. Anahtar kelime bağlantılarında vakıf ile en bağlantılı kavramın para vakıfları olduğu görülmektedir. Çalışmada vakıf literatürü için dört temel araştırma akımı tespit edilmiştir; “sürdürülebilir kalkınma ve para vakıfları”, “vakıflar için İslami hesap verebilirlik modelleri”, “vakıflar yoluyla İslami sosyal finans” ve “vakıflarlarda yönetim”. Yazarlar her bir araştırma için literatür boşluklarını tespit etmiş ve bu minvalde araştırma önerileri sunmuşlardır. Para vakıfları özelinde vurguladıkları temel noktalar ise; yeni para vakfı modellerinin geliştirilmesi, para vakfı uygulamalarının ülkeler bazında karşılaştırmalı analizleri, vakıf parasının ebediliği sağlayacak temeller, sosyal refah için Müslüman ülkelerde para vakıflarının etkinliği gibi konularda yoğunlaşmaktadır.

Medias vd. (2021), Mendeley veritabanını baz aldıkları makalede İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkelerinde vakıfların sosyo-ekonomik rolleri üzerine yapılan çalışmalara dair 2011-2020 yılları arasındaki literatürü ele almışlardır. Çalışmada konuya dair 68 makale tespit edilmiş olup ilgili makaleler vakıfların yoksulluğun

azaltılmasındaki rolü, vakıfların sosyal refah üzerindeki rolü, vakıfların girişimcilik üzerindeki rolü, vakıfların eğitimdeki rolü, vakıfların sağlık hizmetlerindeki rolü ve vakıfların dini hizmetlerdeki rolü olmak üzere altı farklı kategoride değerlendirilmiştir. Yazarların tespitine göre vakıfların sosyo-ekonomik rolleri noktasında en fazla çalışılan kategori vakıfların sosyal refah üzerindeki rolüdür. İlgili çalışmalar İİT üyesi 57 ülkenin en çok Malezya olmak üzere yalnızca 9’unda yapılmıştır. Bu durum yazarların literatür boşluğu olarak tespit ettiği noktalardan biridir. Ayrıca fintech, e-vakıf, kitle fonlaması ve mikrofinans gibi konuların vakıflar bağlamında çalışılması ve yeni modeller geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Para Vakıflarının Güncellenmesine Dair Model Önerileri

Yöntem bölümünde de ifade edildiği üzere para vakıflarına dair model önerisi sunan çalışmaların odak noktalarında farklılıklar söz konusudur. Bazı çalışmalar günümüzde uygulanan birtakım sosyal finans yöntemleri ile para vakıflarını bir araya getirmekte ve yeni model önerileri sunmaktadır. Bu çalışmalarda ön plana çıkan temel hususlar mikrofinans, kitle fonlaması, sukuk, karz-ı hasen, risk sermayesi gibi güncel finans yöntemleridir. Bazı çalışmalar para vakfının kuruluş amacına yönelik model önerileri sunmaktadır. Yoksulluğun azaltılması, eğitim ve sağlık gibi hususlar bu kategoride ön plana çıkmaktadır. Model önerileri az da olsa vakfın kuruluş sistemi üzerinden de yapılmaktadır. Kooperatif para vakfı, e-para vakfı gibi öneriler bu kategoride ele alınmıştır.

Sermaye/Fon İşletim Yöntemine Dayanan Model Önerileri

Risk/Girişim Sermayesi (Venture Capital)

Türkçe’de “Girişim Sermayesi” veya “Risk Sermayesi” olarak ifade edilen “Venture Capital” daha ziyade İslami finans yöntemlerinden olan mudarebe uygulamaları bağlamında ele alınmış olup teorik ve pratik açıdan benzer ve farklı yönleri, İslami bankalar için sunduğu fırsatlar ve İslami finansta uygulanabilirliği gibi açılardan çalışmalara konu olmuştur. Her ne kadar İslami bankalar özelinde çalışılmış olsa da konuyu vakıflar açısından ele alan ve model önerisi sunan çalışmalar da mevcuttur. Bu noktada özellikle Murat Çizakça ve Hendri Tanjung’un çalışmaları kayda değerdir.

Çizakça (1996), Osmanlı para vakıfları ile modern İslam ekonomisi arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasında para vakıflarını tarihi ve modern pek çok yönüyle değerlendirmekte ve “günümüzde para vakıflarına dair bir reformun mümkün olduğunu varsayarsak modern İslam ekonomisine nasıl katkıda bulunabilirler?” sorusundan yola çıkarak para vakıfları ile risk sermayesini ilişkilendirmektedir. Çizakça’ya göre para vakıflarının risk sermayesi sistemine en önemli katkısı risk sermayesi şirketlerinin temel problemlerinden biri olan uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Modele göre sistemin üç farklı tarafı vardır: para vakfı, risk sermayesi şirketi (RSS) ve girişimci. Kendi işini kurmak isteyenlere finansman sağlamak amacıyla kurulan para vakfı RSS ile mudarebe sözleşmesi yaparak ve yalnızca mudarebe sözleşmelerinde kullanılmasını şart koşarak sermayesini şirkete teslim eder. RSS yine mudarebe yoluyla girişimcilere finansman sağlar ve yapılan çifte mudarebe ile RSS ve para vakfı kardan pay alır. Bu sistemde mudarebe sözleşmesindeki muhtemel zararı minimize etmek için para vakfının sermayesini birkaç RSS ile kullandırması ve RSS’nin de birkaç farklı girişimci ile sözleşme yapması öngörülmektedir. Özetle bu sistemde para vakfı hem elde ettiği kar ile vakıf parasının ebediliğini destekleyerek kuruluş amacını yerine getirmekte hem de öz sermayesini elinde tutarak yeniden kar getirici yatırımlara yönlendirmesini sağlamaktadır. Risk sermaye şirketi, ihtiyaç duyduğu uzun vadeli fona para vakfı sayesinde ulaşmakta, girişimci ise ihtiyaç duyduğu finansmanı faizsiz bir yol ile temin etme imkanına kavuşmaktadır.

Tanjung (2018), Endonezya’da vakıf ile İslami risk sermayesi sistemlerinin entegrasyonunu sağlayacak bir model tasarlamakta ve bu modeli WVCS (Waqf-Venture Capital Syariah/İslami Vakıf-Risk Sermayesi) olarak isimlendirmektedir. WVCS’nin çalışma şekli için 3 alternatif model tasarlanmıştır; ilk alternatif vakıf fonu ile risk sermayesinin aynı havuzda toplanması; ikinci alternatif, vakıf fonu ile üçüncü taraf fonunun aynı havuzda toplanması; ve üçüncü alternatif, vakıf fonunun hem risk sermayesi hem de üçüncü şahıs fonu ile aynı havuzda toplanmasıdır. Çalışmada bu üç alternatif modelin de pratikte uygulanabilir olduğu ifade edilmekte ve her bir model müstakil olarak açıklanmaktadır. Modellerin tamamında taraflar arasında kullanılan sözleşmeler mudarebe ve müşareke sözleşmeleridir. Modelleri birbirinden ayıran temel nokta, sermayelerin toplandığı havuza göre kar ve zarar paylaşımlarının farklılaşmasıdır. Her bir modeldeki taraflar, kar ve zarar durumu tablo halinde şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 1. Modellerin Kar-Zarar Durumu

Model	Taraflar		Kar	Zarar
	1. Taraf	2. Taraf		
1	VS*+RS**	ÜTS***	Her bir tarafa sermaye oranında	Vakıf sermayesinin zararını risk sermayesi üstlenir
2	VS+ÜTS	RS	Her bir tarafa sermaye oranında	Vakıf sermayesinin zararını üçüncü taraf sermayesi üstlenir
3	VS+RS+ÜTS		Her bir tarafa sermaye oranında	Vakıf sermayesinin zararını risk sermayesi ve üçüncü taraf birlikte üstlenir

* Vakıf sermayesi, ** Risk sermayesi, *** Üçüncü taraf sermayesi

Modellerin her birinde zarar durumunda vakıf sermayesinin zararını risk sermayesinin veya üçüncü taraf sermayesinin veya her ikisinin birlikte üstlenmesi sağlanarak vakıf sermayesinin ebediliği sağlanmaktadır.

Sukuk-Para Vakfı

2000’li yılların başında bir İslami sermaye piyasası ürünü olarak uygulanmaya başlayan sukuk icare, murabaha, mudarebe, ıstısnâ, selem vb. çeşitli türleriyle ihraç edilmiştir. Sukuk işlemlerinde kullanılan akit türleri yanında sukuk getirisinin kamu ve hayır hizmetlerine yönlendirilmesine yönelik çalışmalar da yürütülmüş ve bu bağlamda vakıf kurumu ile sukuk ürününün entegrasyonu önerilmiştir. Vakıf ve sukuk entegrasyonu için temelde “sukuk linked waqf” ve “waqf linked sukuk” olmak üzere iki farklı yapı öngörülmüştür. Sukuk linked waqf olarak ifade edilen uygulamalar vakıf arazilerinin ve taşınmazlarının sukukta dayanak varlık olarak kullanılarak vakıf arazilerin ihyasını öngören bir uygulamadır. Ancak vakıf araziler ile ilgili hukuki ve uygulamaya dayalı çeşitli problemlerden dolayı bu uygulamalar hayat bulmamıştır (Musari, 2019). “Waqf linked sukuk (WLS)” olarak ifade edilen uygulama ise yapısal olarak esasen sukuk ürününden ayrılmasa da ihraç maksadı ve getirisinin vakıf cihetine sarf olunması bakımından ayrılmaktadır. Teoride WLS olan bu uygulama Ekim 2018’de Bali’de düzenlenen uluslararası bir kongrede Endonezya Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından “Cash Waqf Linked Sukuk (CWLS)” olarak sunulmuş ve 2020 yılında yenilikçi bir İslami sermaye piyasası ürünü olarak Endonezya’da hayata geçirilmiştir. CWLS para vakfı için toplanan fonların eğitim, sağlık ve kalkınma gibi kamu hizmetlerini gerçekleştirmek

üzere devlet sukuklarına yatırılması ve elde edilen gelir ile bu hizmetlerin yerine getirilmesi olarak ifade edilmektedir (Hafandi ve Handayati, 2021). CWLS modelinin uygulama esasları özetle 4 maddede toplanabilir:

- Endonezya Vakıflar Kurulu (BWI-Badan Wakaf Indonesia) tarafından vakıf fonlarının toplanması,
- BWI tarafından toplanan fonlar ile Endonezya devlet sukuku (SBSN) alınması,
- Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın sukuk satımından elde edilen gelirleri kamu hizmeti bağlamındaki hükümet projelerini finanse etmek için kullanır,
- Projeler vasıtasıyla elde edilen sukuk getirisi BWI'ya aktarılır ve ilgili para vakfının kuruluş amacına yönelik olarak sarf olunur (Cahyono, 2021).

CWLS uygulamasında temel birkaç hedeften bahsetmek mümkündür; I) insanların güvenli yatırım araçları (devlet sukuku) ile üretken para vakfı kurmasını sağlamak ve bu vesileyle vakıfların ebediliğini desteklemek, II) İslami finans yatırım kapasitesini arttırmak, III) ulusal vakıf yönetimlerinin kurumsal yapısını güçlendirmek, IV) sosyal yatırım fonlarının gelişimini desteklemek (Hafandi & Handayati, 2021). Ayrıca CWLS vasıtasıyla özel sektörün kamusal hizmetlere doğrudan katkı sağlaması da hedeflenmektedir. CWLS'nin bu itibarla Osmanlı para vakıfları ile benzer bir yapı arz ettiği de görülmektedir. Sistemin tüm aşamalarında devlet kurumlarının yer alıyor olması vakıflarda meydana gelebilecek idari ve vakıf fonlarının yönetimi noktasındaki riskleri de en aza indirdiği ifade edilmektedir (Cahyono, 2021).

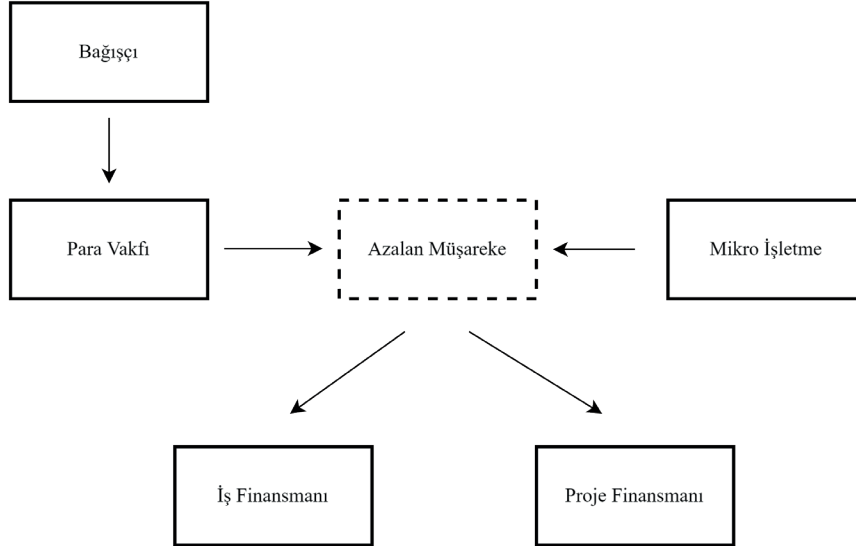
Sukuk-para vakfı ile ilgili konuyu fihhi zeminde ele alan Kachkar vd. (2021), özellikle para vakfının süreli olarak kurulmasının caizliğini tartışarak sukuk-para vakfı uygulamalarına farklı bir bakış açısı kazandırmakta ve literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Para Vakıfları ve Mikrofinans

Para vakıfları, çeşitli nedenlerle bankacılık hizmetlerinden yararlanamayan düşük gelir grubundaki kişilere ve işletmelere finansman sağlamayı konu edinen mikrofinans teorisi ve uygulamaları bağlamında çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalara göre, para vakfı mekanizmasının özellikle uzun vadeli bir finansman kaynağı olarak doğru ve etkin kullanılması, mikro girişimcilere yeterli fon sağlanmasında önemli rol oynayabilmektedir. Para vakıfları ve mikrofinans uygulamalarının entegrasyonunu sağlayan modellerin çoğu temelde iki kurum arasında kurulan bir ortaklığa dayanmaktadır. Bu modellere göre para vakfı, İslami mikrofinans esaslarına göre işleyen mikrofinans kurumuna (İMFK) fon sağlamakta, mikrofinans kurumu da mikrogirişimcilere sağladığı fondan gelir elde etmektedir. İMFK da elde ettiği geliri ortaklık esaslarına göre para vakfı ile anlaştıkları oranda paylaşmaktadır. İlgili modellerin farklılaştıkları noktalar ise para vakfı ile İMFK arasında kurulacak ortaklık (veya bazı modellerde tamamen hibe) akdinin mahiyeti, İMFK kurumunun uygulayacağı İMF modeli (murabaha, ortaklık akitleri, karz vb.), model içerisindeki mikrogirişimci profilleri ve para vakfının kuruluş amacı olarak ifade edilebilir.

Ahmed (2007) ve Zarka (2007), mikrofinans uygulamalarını vakıf ve para vakfı üzerinden teorik düzeyde ele alan ilk çalışmalardan olup vakıf bazlı mikrofinans uygulamalarının teorik altyapısını oluşturur niteliktedir. Her iki çalışmada da para vakıflarının fon yapısının mikrofinans uygulamaları için sunacağı imkanlar değerlendirilmiş ve finansman konusundaki en önemli problemlerden olan teminat, uzun vadeli fon, fon toplama ve yönetme maliyetleri, zarar riski gibi hususlarda para vakıflarının sunduğu esnekliklere dikkat çekilmiştir. Bu çalışmaları teorik olmaları hasebiyle kendilerini müteakip vakıf bazlı mikrofinans literatürüne yön veren çalışmalar olmuşlardır.

İKAM ARAŞTIRMA RAPORLARI
İslami Sosyal Finans Raporu

Şekil 1. ICWME-I Modelinin Genel Hatları

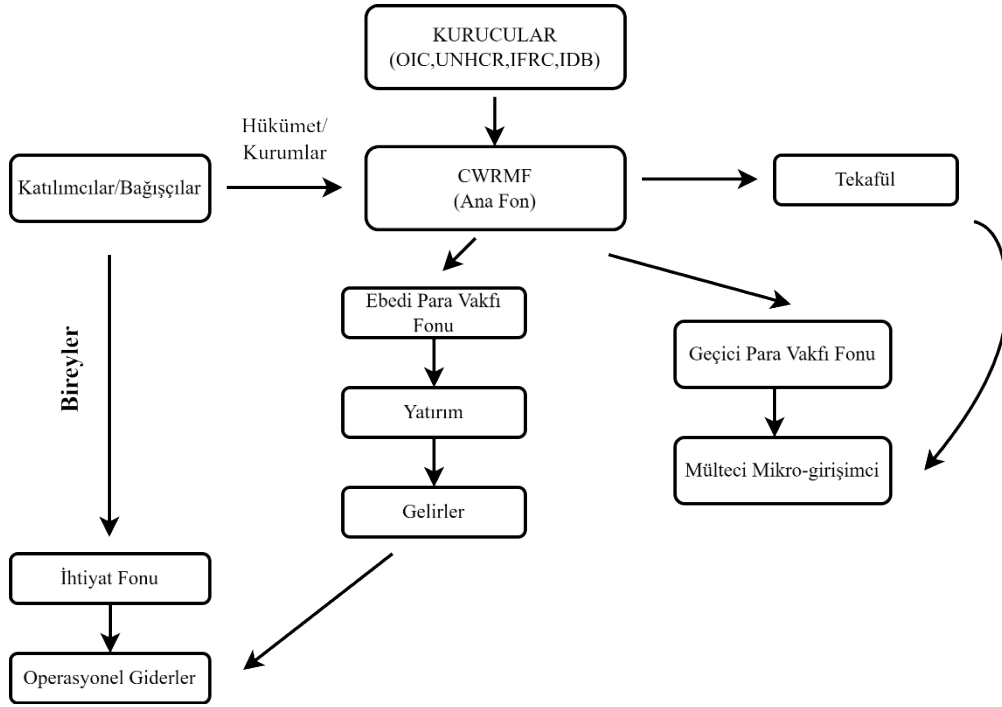
Kaynak: Mohd Thas Thaker vd., (2016)

Mikrofinans teorilerine göre mikrogirişimcilerin finansmana erişememesinin teminat eksikliği, bilgi ve belge yetersizliği, finansal sicil olmaması, finansmanların yüksek maliyeti, finansman prosedürlerinin katılığı ve mikro işletmelerin karakteristiği gibi nedenlere dayandığını ve bu sebeple teminatsız, kar-risk paylaşımına dayalı, maliyet etkin ve verimli ve katma değerli ürünleri artıracak faizsiz finans ilkelerine dayalı yeni mikrofinans modellerinin geliştirilmesi gerektiğini ifade eden Mohd Thas Thaker vd. (2016), ICWME-I (Integrated Cash Waqf Micro Enterprises Investment/Para Vakfı-Mikro Girişim Entegre Yatırımı) modelini önermektedir. Bu model, para vakfı ile mikro işletmeler arasında ortaklık esaslı bir ilişkiyi öngörmekte ve yukarıda bahsedilen problemleri teminat ve faiz gerektirmemesi, üçüncü şahısların müdahalesinden arı olması, elde edilen kârın ve yatırımlardan kaynaklanan risklerin taraflar arasında paylaşılması ve katma değerli ürünleri kolaylaştırması ile yukarıda zikredilen problemleri bertaraf etmektedir. Ayrıca bu model sayesinde para vakfı anaparasını koruyarak gelir elde etmekte, mikro işletmeler de faizsiz ve teminatsız olarak finansmana erişim imkanına kavuşmaktadır.

ICWME-I modelinin temelinde para vakfı ile mikro işletme arasında kurulacak azalan müşareke (musharakah mutanaqisah/diminishing partnership) yatmaktadır. Şekil 1'de ICWME-I modelinin temel yapısı gösterilmektedir.

Taraflar arasındaki azalan müşareke sözleşmesine gereğince mikro işletmeler kademeli olarak yatırımın tamamına sahip olmakta ve bu süre zarfında para vakfı da ortaklık ile birlikte karın bir kısmına sahip olmaktadır.

Mohd Thas Thaker (2018), ICWME-I modelinin uygunluğu, uygulanabilirliği ve modelden beklentiler üzerine yaptığı nitel çalışma ile modele alanın uzmanları gözünden bakmaktadır. Bunun yanı sıra Thaker, geleneksel finansman yöntemlerine alternatif teşkil etmesi ve faizsiz finans modeli olması hasebiyle modelin uygulanabilirliğini desteklemektedir. Ayrıca ICWME-I modelinin uygulandığı taktirde beşeri sermayeyi geliştirdiği ve desteklediği yönünde çalışmalar da yapılmıştır (Mohd Thas Thaker vd., 2021).

Şekil 2. CWRMF Modeli

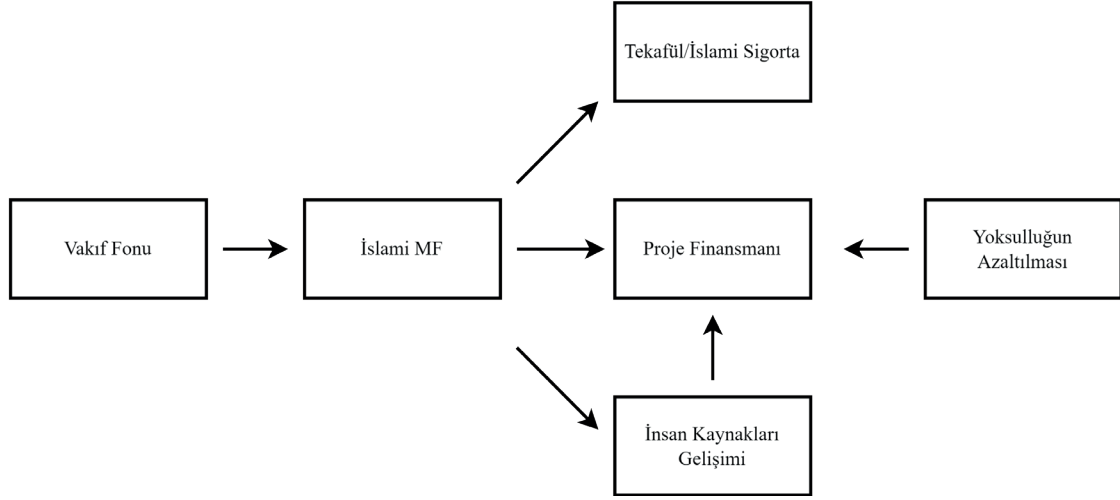
Kaynak: Kachkar, (2017)

Kachkar (2017), kendi işini kurup yürütme potansiyeline sahip mültecilere para vakfı modeli ile mikrofinans desteği sağlamayı öngörmekte ve bu modeli CWRMF (cash waqf refugee microfinance fund/mülteciler için para vakfı mikrofinans fonu) olarak isimlendirmektedir.

Şekil 2'de görüldüğü üzere vakfın ana kurucularının OIC ve IDB gibi İslam ülkelerinin kalkınmasını destekleyen uluslararası kuruluşlar veya UNHCR ve IFRC gibi uluslararası mülteci destekleme kuruluşları olması ve bireysel ve kurumsal bağışların kuruluş aşamasından sonra alınması öngörülmektedir. Ayrıca vakfın ihtiyat ve ana fon olmak üzere iki farklı fon yapısına sahip olduğu görülmektedir. Mülteci mikro girişimlerin desteklediği fon ise vakfın geçici para vakfı fonu olarak ifade edilen fonudur. Model, mülteci mikro girişimciler arasında bir tekaful fonu oluşturularak konvansiyonel finansmanlardaki teminat şartını karşılamayı, vakfın kullanacağı fonların bir kısmını sukuk gibi güvenilir İslami finansal ürünlere yatırarak vakfın ebediliğini desteklemeyi bir kısmını da vakfın kuruluş amacına yönelik olarak mültecilere mikro finansman sağlamayı hedeflemekte ve bu yönleri ile uygulanabilirliğini ortaya koymaktadır.

Alpay ve Haneef (2015), yoksulluğun azaltılması için para vakıfları ve mikrofinansın entegrasyonu bağlamında IWIM (Integrated Waqf-Based Islamic Micro-Finance Model/Vakıf Temelli İslami Mikrofinans Modeli) modeli önermektedir. IWIM modeli, sermaye kıtlığı, yetersiz insan kaynakları, uygun tekaful programlarının yokluğu ve proje finansmanı ile ilgili zorlukları entegre bir yaklaşımla ele almayı hedeflemektedir.

İKAM ARAŞTIRMA RAPORLARI
İslami Sosyal Finans Raporu

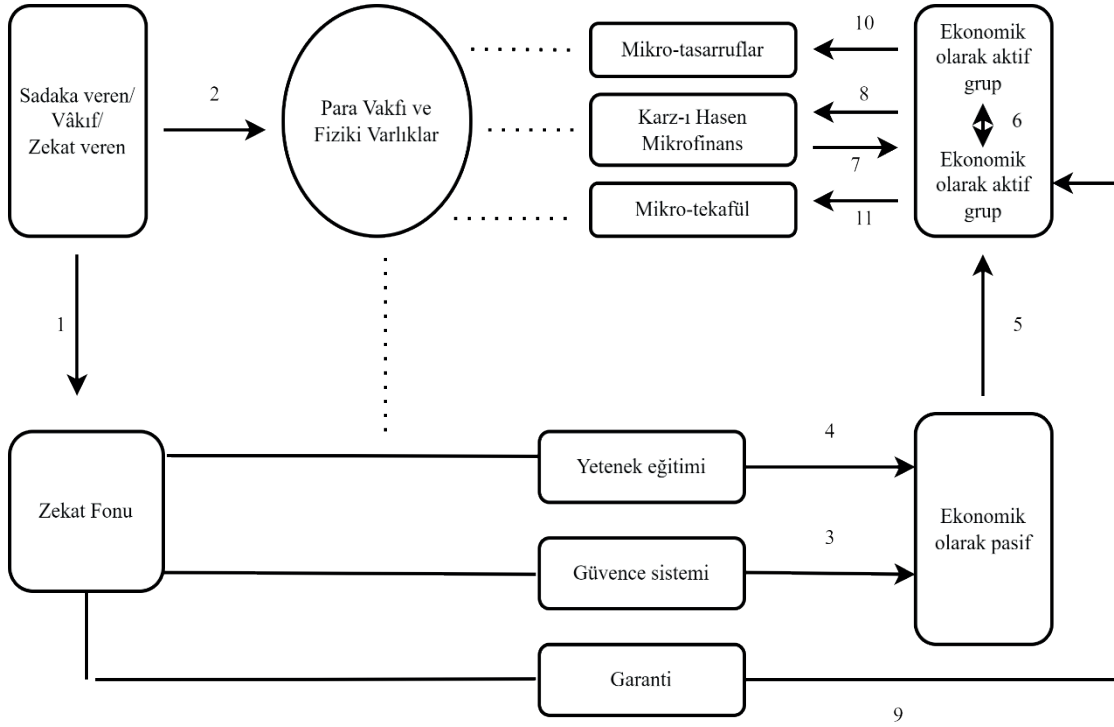

Şekil 3. IWIM Modeli

Kaynak: Alpay, S.; Haneef, (2015)

Şekil 3'te görüldüğü üzere IWIM modelinin birçok farklı bileşeni vardır. Vakıf fonunun hükümetler, çeşitli hayır kurumları, bankaların kurumsal sosyal sorumluluk bağlamındaki katkıları, İslam Kalkınma Bankası ve hayırsever bireyler tarafından oluşturulması ile birlikte İMF uygulamalarına esnek bir fon kaynağı teşkil etmesi öngörülmektedir. Ayrıca projelerden elde edilecek gelirin vakıf fonunun gelecek projeleri için zemin hazırladığı ve vakfın ebedeliğini sağladığı ifade edilmektedir. IWIM modelinde proje finansmanı mikro girişimci ile kurulacak bir müşareke ortaklığına dayanmaktadır. Bu sayede modelin temelinde konvansiyonel finansmanlarda olduğu gibi borçlu-alacaklı ilişkisi değil kar ve zarar paylaşına dayalı bir ortaklık ilişkisi tesis edilmektedir. Modelde projelerde zarar meydana geldiği durumda mikro girişimciyi korumayı amaçlayan ve katılımcılarının mikro girişimci olduğu bir tekafül grubu da öngörülmekte ve bu sayede teminat vb. bir gereklilik ortadan kaldırılmaktadır. IWIM modelinin şu temel birkaç problemi aşması beklenmektedir; yüksek sermaye maliyeti, insan kaynağındaki düşük kalite, sürdürülebilir gelir eksikliğinden kaynaklı yoksul borçluların kırılğan yapısı. Bu noktada özellikle sermaye ve iş eğitimi kıtlığının giderilmesi, mikro girişimcilerin potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve mikro işletmelerin kurulması için IWIM modeli gibi kurumsal yapıların oluşmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir (Alpay ve Haneef, 2015).

Obeidullah (2008), "İslami mikrofinans giriş" adını verdiği kitabında yoksulluğun azaltılmasında İslami mikrofinansın rolünü ele almakta ve "kar amaçlı model" ve "kar amacı gütmeyen hayri model" olmak üzere iki ayrı kategoride İslami mikrofinans modeli ortaya koymaktadır. Kar amacı gütmeyen hayri model, Obeidullah'ın İslamın yoksulluğun azaltılması noktasındaki en temel araçlar olarak isimlendirdiği zekat, sadaka, vakıf ve karz-ı hasen temelli bir İslami mikrofinans modelidir.

Şekil 4. Kar Amacı Gütmeyen İslami Mikrofinans Modeli

Kaynak: Obeidullah, (2008).

Şekil 4'te görüldüğü üzere modelin aşamaları 1-11 olarak numaralandırılmış olup her bir aşamanın detayı aşağıda sırasıyla verilmiştir:

- 1- İslami mikrofinans kurumu/program topladığı zekatlar ile bir zekat fonu oluşturur.
- 2- Program, fiziksel varlıkların yanı sıra nakit varlıkların da vakıf olmasına olanak sağlar. Fiziksel varlıklar, eğitim ve yetenek gelişimini kolaylaştırmak için kullanılır. Nakit varlıklar, para vakfı şeklinde olabileceği gibi, sıradan sadaka şeklinde de olabilir.
- 3- Program, ekonomik olarak aktif olmayan yoksulları dikkatlice tespit eder ve zekat fonunun bir kısmını hibe olarak temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönlendirir, böylece bir güvenlik sistemi tesis etmeye çalışır.
- 4- Program, vakıf kapsamında tutulan fiziksel varlıkları kullanarak ekonomik olarak aktif olmayanlara yetenek eğitimi sağlar.
- 5- Yetenek eğitimi alanlar programdan gelişmiş yetenekler ve yönetsel yeti ile mezun olurlar.
- 6- Programdan faydalananların kendi aralarında kefalat ilişkisi çerçevesinde bir güvence grubu oluşturmaları sağlanır.
- 7- Gruba karz-ı hasen temelli mikrofinans sağlanır.
- 8- Grup üyeleri geri ödemeleri yapar ve devamında daha yüksek finansmana hak kazanır.
- 9- Grubun temerrüde düşmesine karşı ek garanti zekat fonu tarafından sağlanır ve fiili temerrüt hesapları zekat fonları ile kapatılır; bu nokta modelin ayırt edici özelliğidir.
- 10- Grup üyeleri, uygun mikro tasarruf planları kapsamında tasarruf etmeye teşvik edilir.

11- Grup üyeleri, öngörülemeyen risklere ve geçim kaybı, hastalık vb. ile sonuçlanan belirsizliklere karşı mikro sigorta sağlamak için bir Tekafül Fonu oluşturmaya teşvik edilir.

Mohammed Obeidullah tarafından oluşturulan modelde ön plana çıkan hususların zekat fonu ile bir güvence sağlanması ve bireysel veya grup halinde bir tekafül sistemi ile belirsizliklere ve risklere karşı bir dayanışma mekanizması oluşturması olduğu görülmektedir. Modelde yukarıda zikredilen diğer modellerde olduğu gibi para vakfı, İslami mikrofinans uygulamaları için esnek bir fon kaynağı olarak yer bulmaktadır.

Ayrıca Abdullah Nadwi ve Kroessin (2014), evrensel bir İslami yardım kuruluşu olan IRW (Islamic Relief Worlwide) için uygulanabilir bir İslami mikrofinans modelinin imkanını ortaya koydukları çalışmada zekat fonu ve tekafül fonu ayrıntılarını çıkararak Obeidullah'ın kar amacı gütmeyen İslami mikrofinans modelini baz almışlardır.

Para Vakıfları ve Fintek

Nurjanah ve Hasanah (2021), Fintek startup'ları için para vakıflarını bir finansman kaynağı olarak ele alan çalışmada vakıflar için günümüz finansal teknoloji ekosistemi içerisinde en verimli araçlardan birinin kitle fonlaması platformları olduğunu ortaya koymaktadır.

Kitle Fonlaması

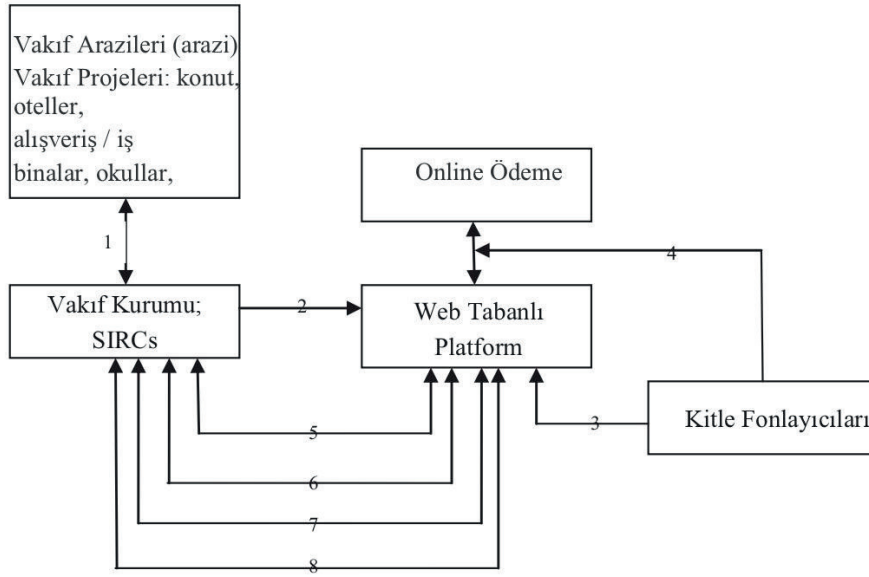
Kitle fonlaması, belirli amaçlara yönelik girişimleri desteklemek amacıyla ya bağış şeklinde (ödüksüz) ya da bir tür tazminat ve/veya oy hakkı karşılığında finansal kaynakların sağlanması için öncelikle İnternet aracılığıyla yapılan açık bir çağrıyı içerir. Bir kitle fonlaması projesi yaratmanın ardındaki motivasyon, sosyal medya aracılığıyla fon toplamak, doğrulama almak, ağ oluşturmak ve farkındalığı yaymaktır (Abid vd., 2017).

Abid vd. (2017), Malezya alt gelir grubunun finansal problemlerine bir çözüm önerisi olarak vakıf temelli kitle fonlaması modeli önermektedir. Model, küçük ölçekli vakıfların bir araya gelerek bir proje oluşturması, oluşturdukları proje için kitle fonlaması platformu üzerinden bağış toplamaları ve topladıkları bağışlar ile projeyi gerçekleştirmeleri şeklinde tasarlanmıştır. Fon sağlayıcıların ise bankalar, şirketler, küçük ve orta ölçekli işletmeler ve şahıslar olması, katılım motivasyonlarının ise devletin zekatta olduğu gibi bu platformda da vergi muafiyeti gibi teşviklerin olması öngörülmektedir. Vergi teşviği noktasının modelin özgün yönünü teşkil ettiği söylenebilir. Ancak model para vakıfları için herhangi bir özgün uygulama içermemektedir.

Nasution ve Medias (2020), "Hasanah Crowdfunding Model" adlı vakıf fonlama platformu tartıştığı ve analiz ettiği çalışmada, platformun Endonezya'da çeşitli vakıf projelerinin finansmanında ve geliştirilmesinde hayati bir rol oynadığını ifade etmektedir. Elli üç vakıf projesi bu platform aracılığıyla finanse edilmiş ve toplam fonu üç milyardan fazla rupiye ulaşmıştır. Bu platforma göre ve Şekil 2'de gösterildiği gibi, ilgili taraflar proje yöneticisi (nazir), vakıf kurucuları ve platform işletmecisidir. Çalışmada temelde aşağıda ayrıntıları verilecek olan CWM modeline benzer bir yapı öngörülmektedir.

Mohd Thas Thaker ve Pitchay (2018), CWM (Crowdfunding-waqf model/Kitle fonlaması-vakıf modeli) olarak isimlendirdikleri modelde, vakıflar için kitle fonlamasına dayalı alternatif bir finansman kaynağı sunmaktadır.

Şekil 5: Kitle Fonlaması-Vakıf Modeli (CWM)

Kaynak: Mohd Thas Thaker ve Pitchay, (2018).

- Vakıflar, konut, otel, alışveriş/iş yeri, okul ve hastane/klinik gibi çeşitli projeler geliştirerek vakıf arazisini değerlendirmek üzere proje üretir. Vakıflar, potansiyel vakıf arazilerini tespit eder ve kitle fonlamalarından finansman sağlamak için projelerin tüm tarama işlemlerini yapar (1).
- Vakıflar, dışarıdan hizmet almak veya kendi platformunu kurmak suretiyle projelerin tekliflerini web tabanlı kitle fonlaması platformuna yükler. (2).
- Fon sağlayıcıları, desteklemek istedikleri projeleri seçerler. Bu noktada fon sağlayanların iki farklı katılım alternatifi olabilir. İlk alternatif bağışa dayalı fonlamadır. Bağışa dayalı kitle fonlaması için, fonlayıcılar herhangi bir maddi geri dönüş beklemeden paralarını bağışlarlar. İkinci seçenek ise ödüle dayalı fonlamadır. Ödüle dayalı fonlamada hükümet fon sağlayanlar için vergi muafiyeti vb. ödüller belirleyebilir (3).
- Fon sağlayıcılar online ödeme yöntemleri ile fonlamayı gerçekleştirir (4).
- Hedeflenen fon miktarına ulaşıldığında, sistem projelerin durumunu günceller ve fonların takibini sağlar (5).
- Sistem, fonu vakfa aktarır ve teklif ettikleri projelerin yürütmeye ve denetlemeye hazır oldukları noktasında bilgilendirir (6).
- Vakıf, projelerini yönetir ve denetler. Vakıf, proje ile ilgili gelişmeleri sistem üzerinden güncellemeli ve raporlamalıdır. Bu, vakıf ve fon sağlayıcıları arasında şeffaflık sağlayacaktır (7).
- Sistem, vakıf ile kısa mesaj servisleri (SMS) gibi basit bir iletişim ortamı aracılığıyla kontrol ve denetim amaçlı iletişim kurar (8).

Modelde görüldüğü üzere kitle fonlaması vakıflar için sürdürülebilir bir fon kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca fon sağlayıcılar için sunulan alternatif bağış yöntemleri de modele özgün bir yapı kazandırmaktadır.

Azganin vd. (2021), CWM modelini temelde iki amaç için yeniden tasarlamaktadır. Bu amaçlardan ilki tarımsal kalkınmayı desteklemek amacıyla insanları tarım projelerine fon desteği sağlamaya yönlendirmek, ikincisi ise çiftçilerin işlerini büyütmelerini ve gelirlerini arttırmalarını sağlamaktır.

Yapılan literatür değerlendirmeleri sonucunda gerek diğer çalışmalarda yapılan atıflar gerekse diğer kitle fonlamasına dayalı vakıf modellerine temel teşkil etmesi bakımında Thaker ve Pitchay'a ait CWM modelinin ön planda olduğu görülmektedir. Kitle fonlamasına dayalı vakıf modellerinin vakıflar için sürdürülebilir şeffaf bir fon kaynağı teşkil etmesi, fon sağlayıcılara hızlı, kolay ve şeffaf fonlama sağlaması, sağlanan fonun proje bazında takibinin yapılabilmesi, web tabanlı platform sayesinde geniş bağışçı kitlelerine ulaşılabilmesi ve ödül vb. uygulamalar ile fon sağlayanlar için çeşitli motivasyon kaynaklarına imkan tanınması gibi yönleriyle tercih edildiği görülmektedir.

Kitle fonlamasına dayalı para vakfı modelleri özü itibarıyla e-para vakfı uygulamalarına da dahil edilebilir.

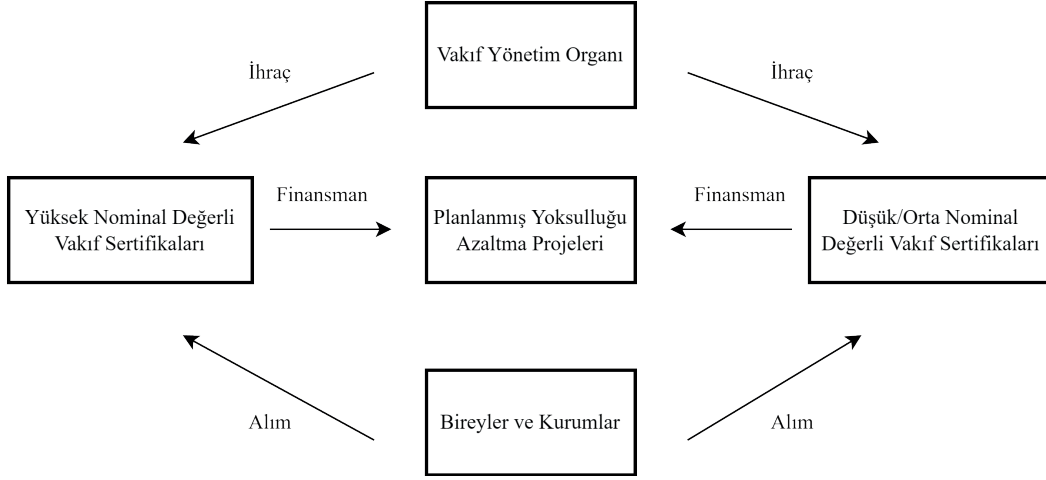
Para Vakfının Kuruluş Amacına Dayanan Model Önerileri

Tarihten günümüze çok çeşitli amaçlara yönelik para vakıfları kurulmuş ve eğitim, sağlık, altyapı vb. kamu hizmetleri de para vakıflarının temel kuruluş amaçları arasında yer almıştır. Osmanlı döneminde kurulan mektep vakıfları eğitim hizmetleri için kurulan para vakıflarının ilk örneklerini teşkil etmektedir. Günümüzde de El-Ezher, IIUM, Oxford, Harvard gibi dünyaca ünlü birçok üniversite başta olmak üzere vakıf temelli kurulmuş üniversiteler oldukça yaygındır (Pitchay vd., 2018). Literatürde para vakıflarının finanse edebilecekleri alanlara dair öneriler birçok çalışmada yer almakla birlikte yalnızca vakfın kuruluş amacına odaklanan ve bu amaç üzerinden spesifik para vakfı modeli öneren çalışmaların sayısı azdır. Daha ziyade eğitim, yoksulluğun azaltılması ve kamu giderlerini azaltmada para vakıflarının rolü gibi konular bu itibarla ön plana çıkmıştır.

Eğitim finansmanında vakıfların rolüne dair yapılan çalışmalar bu alanda yapılan çalışmaların çoğunluğunu teşkil etmektedir Rusydiana vd. (2021), eğitim vakıfları üzerine gerçekleştirdikleri bibliyometrik çalışmada, 1995-2020 yılları arasında Scopus indeksli 56 ayrı çalışma tespit etmiştir. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre eğitim vakıflarının tarihi, İslam tarihinin ilk asırlarında kurulan medrese ve mekteplere dayanmakta, günümüzde de çağdaş para vakıfları modelleri özelinde eğitim ve vakıf verimli bir şekilde bir araya getirilmekte ve İslam dünyasının hemen her köşesinde hayat bulmaktadır. Bu itibarla çalışmaya göre çağdaş dönemde para vakıflarının hayat bulduğu en aktif saha, eğitimdir.

Literatür analizi çalışmalarında görüldüğü üzere genellikle vakıf üniversitelerinin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla karşımıza çıkan eğitim alanına dair para vakfı çalışmalarında temelde para vakfının sermayesini işletme yöntemi olarak düşük riskli İslami finansal ürünlerde değerlendirilmesi ve bu kanaldan elde edilen meşru gelirlerin eğitim kurumunun ihtiyaçlarına sarf edilmesi veya vakıf sermayesinin King Saud Üniversitesi örneğinde (Pitchay vd., 2018) olduğu gibi çeşitli ticari işletmeler kurularak vakfa gelir sağlanması yöntemleriyle karşılanmaktadır.

Çağdaş Dönemde Para Vakıfları Üzerine Yeni Model Önerileri

Şekil 6: Yoksulluğu azaltma projelerinin vakıf sertifikalarıyla finanse edilmesi

Kaynak: Sadeq, (2002).

Harun vd. (2014), Sadeq'in (2002) vakıfların yoksulluğun azaltılmasındaki rolü üzerine gerçekleştirdiği çalışmada önerilen modelde birkaç değişiklik önermekte ve eğitime yönelik devlet harcamalarının azaltılmasında vakıf finansmanının etkisini incelemek için bir para vakfı modeli sunmaktadır. Yazarlar, vakıf fonunun hükümetin eğitim harcama kalemlerini azaltabileceğini ve böylece öğrenci burslarının önünü açabileceğini varsaymaktadır. Modelde vakıf fonu ile yapılan yatırımların bankalardaki finansal ürünler yanında altın, emtia ve taşınmaz ticaretini de kapsadığı görülmektedir.

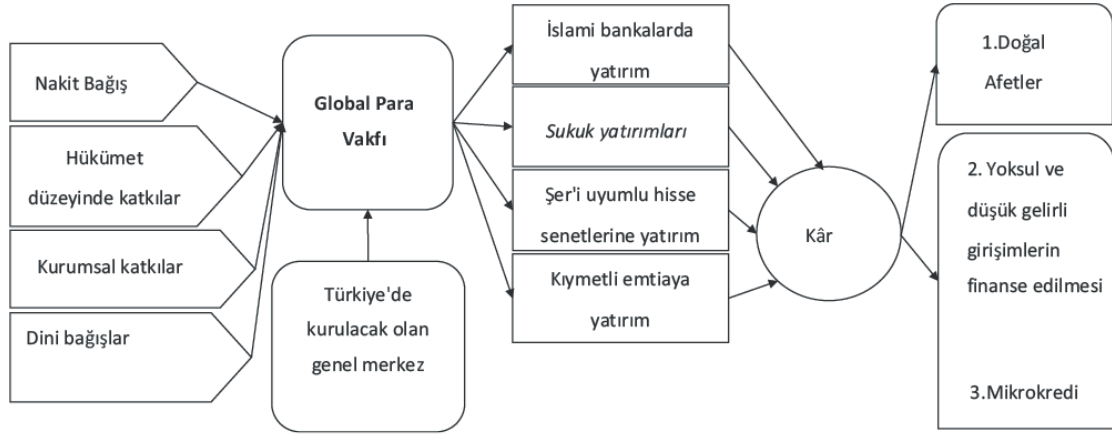
Vakıfların tarihten günümüze icra ettiği çeşitli fonksiyonların biri de yoksulluğun azaltılmasında oynadıkları roldür. Yapılan çalışmalarda yoksulluğun azaltılmasında vakıf kurumunun etkili bir araç olduğu bazı somut ülke örnekleri üzerinden ele alındığı gibi vakıfların yoksulluğun azaltılmasında daha etkin rol alması için interaktif model önerileri de yapılmıştır.

Sadeq (2002), özellikle gelişmekte olan ülkelerde, vakıf kurumunun yoksulluğun azaltılmasındaki potansiyel rolünü tartıştığı çalışmada yoksulluk analizine yeni bir yaklaşım tanımlamaya çalışmaktadır. Sadeq, yaklaşımında vakfın yoksulluğun azaltılmasında ve kaynaklar açısından fakir bir ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasında daha etkin hale getirilmesi için interaktif bir model önerisinde bulunmaktadır.

Şekil 6'da görüldüğü üzere projelerin finansmanının vakıf tarafından ihraç edilen iki farklı sertifika üzerinden sağlanması öngörülmektedir.

Masyita vd. (2005), Endonezya'da yoksulluğun azaltılması için dinamik bir para vakfı modeli önerdikleri çalışmada para vakıfları yoluyla 30 yıl gibi bir süreçte yoksulluğun ortadan kaldırılabilceğini ifade etmekte ve bu tezini ampirik bir senaryo oluşturarak desteklemektedir. Kurulacak para vakfının işletim sistemi vakfa sertifika alımı yoluyla yapılan bağışların İslamın ticaret ve finans ruhuna uygun alanlarda değerlendirilerek kar elde edilmesi ve karın yoksullukla mücadele projelerinde kullanılması şeklindedir. Modelin işleyişi yukarıda bahsi geçen modeller ile genel olarak benzerlik gösterse de sadece bankaya bağlı finansal bir işleymden ziyade yeni işletmelerin kurulmasıyla istihdama katkı sağlayan, küçük ve orta ölçekli işletmeleri finanse eden ve girişimciliği destekleyen bir yapı söz konusudur. Model bu itibarla toplanan fonun işletilmesi aşamasını da yoksullukla mücadelenin bir parçası haline getirmeyi öngörmekte ve bu yönüyle diğer modellerden kısmen ayrılmaktadır.

İKAM ARAŞTIRMA RAPORLARI
İslami Sosyal Finans Raporu

Şekil 7: Global Para Vakfı Modeli

Kaynak: Saiti vd., (2021).

Hosseini vd. (2014), para vakıflarının yoksulluğu azaltmadaki rolünü İran üzerinden ele almıştır. Çalışmada Meşhed şehrinde alan ile ilgili toplam 110 akademisyen ve uzman ile anket gerçekleştirilmiş ve para vakıflarının yoksulluğun azaltılmasında etkin bir rol oynayabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma para vakıflarının işleyişi ile ilgili özgün bir model sunmamakla birlikte saha araştırmasına dayanması açısından diğer teorik çalışmalardan ayrılmakta ve bu yönüyle çağdaş dönem para vakıfları ile ilgili literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Saiti vd. (2021), müslüman ülkelerde yoksullukla mücadele için global bir para vakfı modeli önermektedir. Çalışmanın temel tezlerinden biri genelde yoksullukla mücadele çalışmalarının ve özelde para vakıflarının yoksullukla mücadeledeki rolünün literatürde yalnızca ulusal düzeyde çözülmeye çalışıldığı ve bu durumun sorunu çözmede yetersiz kaldığıdır. Bu minvalde çalışmada GCWM (Global Cash Waqf Model) önerilmiştir.

Şekil 7 GCWM'yi özetlemektedir. Model, müslüman ülkeler arasındaki dayanışmayı ve global ölçekte yoksullukla mücadeleye hedeflemesi bakımından diğer modellerden ayrılmaktadır. Global para vakfının işleyiş mantığı ise temelde diğer önerilen modellerde büyük benzerlikler taşımaktadır. Ayrıca para vakıfları hususundaki köklü tarihi sebebiyle vakfın genel merkezinin Türkiye'de olması gerektiği ifade edilmektedir.

Para vakıflarının kuruluş amacı üzerinden model öneren çalışmaların daha ziyade teorik çalışmalar olduğu ve ampirik bulgularla çoğu zaman desteklenmediği, gerek eğitim, gerek kamu harcamalarında devletin yükünü hafifletme gerekse yoksulluğu azaltma hususunda önerilen para vakfı modellerinin temel para vakfı işleyişinden herhangi bir farklılık arz etmediği, önerilen modellerinin yalnızca vakfın kuruluş amacına ve para vakfının bu amaç üzerindeki rolüne odaklandığı ifade edilebilir.

Para Vakfının Kuruluş Sistemine Dayanan Model Önerileri

Vakıf Payı Modeli

Vakıf payı modeli, Malezya, Endonezya, Kuveyt ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde uygulanan ve 90'larda popülerlik kazanan bir kamu vakfı modelidir (Mohsin, 2013). Modelin temel işleyişi vakıf tarafından belirli bir projeye finansman toplamak maksadıyla pay ihraç edilmesi ve pay satın alan bağışçılara ilgili bağışı gösteren para vakfı sertifikası verilmesidir (Pitchay vd., 2018). Para vakıflarının kuruluş amacına dayanan model önerileri bahsinde zikredilen vakıf sertifikaları modeli de vakıf payı modeli ile temelde aynı işletim sistemine tekabül etmektedir.

Para Vakfı Mevduat Modeli

Para vakfı mevduat modeli, bankacılık sisteminde mevcut olan mevduat hesapları ile para vakıflarının entegrasyonuna dayanmaktadır. Mevduat hesaplarını esas alması sebebiyle bazı İslami bankalarda "Mudarebe Para Vakfı Mevduat Hesabı"⁵ olarak isimlendirilmiştir. Günümüzde daha ziyade Bangladeş İslami bankalarından uygulanmaktadır. Modelin temel işleyişi şöyledir:

- » Müşteri (para vakfı hesabında bağışçı) bankada para vakfı mevduat hesabı açar,
- » Banka para vakfı mevduat hesabında müteveli olarak parayı kendi bünyesindeki İslami finansal araçlarda değerlendirir,
- » Para vakfının mevduat hesabından elde edilen kar yine banka aracılığıyla kuruluş amacına yönelik olarak sarf olunur.

Bağışçılar kendi adına para vakfı mevduat hesabı açabildiği gibi mevcut bir hesaba katkıda da bulunabilmektedir. Bazı bankalarda kişinin kendi adına para vakfı mevduat hesabı açabilmesi için bazı sınırlamalar getirilmiştir. Örneğin SIBL (Social İslami Bank Limited of Bangladesh), spesifik para vakfı mevduatı açılabilmesi için 5000 Bangladeş Takası ve üzeri bağışlanması şeklinde bir sınırlama getirmiştir (SICL, y.y.).

Ahcene (2013), İslami bankalarda para vakıf mevduat hesaplarını değerlendirdiği çalışmada bağışçı ve mevduat hesabı, banka ve mevduat hesabı arasındaki ilişkileri, para vakfı mevduat hesabı sözleşmelerini ve hesapların işleyişini ele almıştır. Yazarın ulaştığı sonuçlara göre para vakıf mevduat hesabının tüm tarafları arasındaki fikhî ve mevzuatsal ilişkiler netleştirilmeli ve tarafların hak ve sorumluluklarını içeren sözleşmeler ve yönetmelikler Şer'i kurullar nezaretinde elden geçirilmelidir. Çalışmada modelin günümüz dijital çağında para vakfı uygulamaları açısından büyük avantajlar sağladığı da ifade edilmektedir.

E-para vakfı

Günümüz dijital çağında birçok bankacılık işlemi online sistemler üzerinden yürütülebilmekte ve beraberinde getirdiği operasyonel kolaylıklar sayesinde de her geçen gün artış göstermektedir. Bu durum para vakfı uygulamalarını da etkilemiş ve hemen her bankanın mobil veya internet bankacılığı hizmetleri arasında vakıflara yapılan bağışlar da yer almıştır. Online para vakfı uygulamalarının getirdiği kolaylık ve faydalardan bazıları;

- Mobil veya internet uygulamalarına ulaşım kolaylığı sayesinde para vakıfları için toplanan fonların daha fazla olma imkanı,

5 Bu isimlendirme daha ziyade İslami Bank Bangladesh Limited ve Export Import Bank of Bangladesh Limited (Eximbank) gibi Bangladeş İslami bankalarında görülmektedir.

- Sistemin insana bağımlılığının azalması ve operasyonel giderlerin düşmesi ve bu sayede vakfa daha fazla kar kalması,
- İslami finansal faaliyetlerde ve fonlarda nicel artış (Yusof ve Romli, 2018).

Para vakıflarının kuruluş sistemine dayanan modeller arasında Kurumsal Para Vakfı Modeli (Corporate Cash Waqf Scheme) ve Kooperatif Para Vakfı Modeli (Mohsin, 2013) de yer almakla birlikte temelde günümüz vakıflarındaki kurumsal ve kooperatif şekillerinden herhangi bir farklılık barındırmamaktadır. Bu sebeple bu iki model için ayrıca bir detay verilmemiştir.

Sonuç, Değerlendirme ve Öneriler

Para vakıfları gerek Osmanlı dönemindeki klasik uygulamaları gerekse günümüz dünyasındaki modern uygulamaları ile İslam toplumlarında hayatın hemen hemen her alanına dokunan kurumlar olmuştur. Günümüz finansal ve dijital dünyasında para vakıflarının etkin bir şekilde hayata geçirilmesi noktasında birçok araştırma yapılmış ve model önerileri sunulmuştur. Rapor kapsamında para vakıflarına dair bir dizi literatür analizi ve bibliyometrik analiz çalışması tespit edilmiştir. Bu çalışmalar değerlendirildiğinde;

- son yıllarda diğer konularda olduğu gibi vakıf konusunda da bibliyometrik analiz makalelerinde 2017 itibaren belirgin artış yaşandığı,
- vakıflar ile ilgili İngilizce makalelerde özellikle Malezya ve Endonezya'nın ön plana çıktığı,
- İngilizce literatürde vakıflar konusunda özellikle para vakıflarının ön plana çıkmakla beraber tarihsel yönünden ziyade güncel İslami finans ve İslami sosyal finans konuları ile bağlantılı olduğu,
- bunun yanında Türkçe vakıf ve para vakıfları literatürünün neredeyse tamamen tarihsel çalışmalar olduğu,
- Türkçe para vakıfları literatüründe güncel model önerileri bağlamında herhangi bir çalışma olmadığı ve bu yönüyle dünyadaki vakıf çalışmalarından oldukça farklı bir yapı arz ettiği,
- Türkçe para vakıfları literatürünün günümüz ile bağlantılı sayılabilecek tek yönünün Osmanlı para vakıfları ile günümüz katılım bankalarını karşılaştıran çalışmalardan ibaret olduğu,
- literatür analizi makalelerine göre vakıflara ve özel olarak para vakıflarına dair çağdaş model önerileri yapan çalışmalara ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir.

Çağdaş dönemde para vakıflarının güncellenmesine dair yapılan model önerileri i. sermaye işletim yöntemine dayanan model önerileri, ii. para vakfının kuruluş amacına dayanan model önerileri” ve iii. para vakfının kuruluş sistemine dayanan model önerileri olmak üzere üç kategoride değerlendirilmiştir. Para vakıflarına dair güncel model önerilerinin yoğunlaştığı esas alanın vakfın sermayesini işletim sistemi ve kullandığı İslami finansal araçlar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda literatürde girişim sermayesi (mudarebeyi de kapsamaktadır), sukuk, mikrofinans, kitle fonlaması ve genel olarak fintek ön plana çıkan uygulamalardır. Bu noktada özellikle finansal teknoloji (fintek) imkanlarının para vakıfları açısından etkin bir şekilde kullanılması gerektiği araştırmacılar tarafından ısrarla vurgulandığı tespit edilmiştir.

Para vakıflarına dair güncel literatürde para vakıflarının yoksullukla mücadeledeki, eğitimdeki ve kamu hizmetlerindeki rolüne dair çalışmaların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Para vakıflarının icra ettiği

fonksiyonlar bağlamında geliştirilen modellerin çoğunlukla en basit haliyle vakıfların fon ihtiyaçlarını karşılamada sertifika usulü ve proje bazlı bağış toplama yöntemlerinin baz alındığı görülmektedir. Bu noktada özellikle global para vakfı önerisinin dikkat çekici olduğu ifade edilebilir.

Para vakıflarının kuruluş sistemine dayanan model önerilerinde genel hatlarıyla vakıf pay modeli, para vakfı mevduat modeli ve e-para vakfı modellerinin ön planda olduğu tespit edilmiştir. Online para vakfı uygulamalarının günümüz dijital dünyasının imkanlarını değerlendirme noktasında daha etkin kullanılmaya ve geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu araştırmacılar tarafından vurgulanan hususlar olmuştur. Para vakfı mevduat modeli ise günümüzde yalnızca Bangladeş ve Malezya'da hayat bulmuş olmakla beraber sağladığı bir çok kolaylık göz önüne alındığından İslami bankalar ve para vakıflarının entegrasyonu için etkili bir zemin hazırladığı ve diğer İslami bankalar açısından örnek bir uygulama olduğu düşünülmektedir.

Para vakıflarına dair çağdaş dönemde yeni model arayışlarında görülen olumlu ivmenin başta Malezya olmak üzere Güney Asya ülkeleri ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu açıdan para vakıfları tarihinde en köklü geçmişe sahip olan Türkiye'de tarihsel çalışmalar yanında günümüz dünyası için güncel model önerilerinin gündeme getirilmesi ve bu alana olan akademik ilginin arttırılması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Abdullah Nadwi, M. ve Kroessin, M. (2014). Cash Waqf: Exploring concepts, jurisprudential boundaries and applicability to contemporary Islamic microfinance. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2384266>
- Abid, A. ve Mohd Shafai, Hakimi, M. (2017). Financial problems of bottom 40 percent bumiputera in Malaysia : A possible solution through waqf-based crowdfunding Malezya bumiputera. *Turkish Journal of Islamic Economics*, 4(1), 49–65.
- Ahcene, L. (2013). Cash waqf deposit account in Islamic banks – A proposed banking product. *Accounting Business Conference (IABC) Proceedings* (ss. 1–15). Universiti Teknologi MARA Johor.
- Ahmed, H. (2007). Integrating awqaf in the Islamic financial sector: Creating synergies for social impact. İçinde Nazim Ali, S. ve Oseni, A. U. *Waqf development and innovation: Socio-economic and legal perspectives*. London: Routledge.
- Aldeen, K. N., Ratih, I. S. ve Herianingrum, S. (2020). Contemporary issues on cash waqf: A thematic literature review. *International Journal of Islamic Economics and Finance (IJIEF)*, 3(3), 119-144. <https://doi.org/10.18196/ijief.3236>
- Allah Pitchay, A., Abdul Rahman Najwadi Yusoff, M., Thaker, A. M. T. M., Azhar, Z., Mydin, A. ve I'sa Abd Jalil, M. (2018). Proposing awqaf alternative plan (Aap): The way forward & sustainable higher education financial system. *Indonesian Journal of Nursing Practices*, 1(1). <https://doi.org/10.18196/ijief.113>
- Alpay, S., Haneef, M. A. (2015). *Integration of waqf and Islamic microfinance for poverty reduction: A survey in Kuala Selangor, Malaysia*. The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries (SESRIC).
- Alshater, M. M., Hassan, M. K., Rashid, M. ve Hasan, R. (2021). A bibliometric review of the Waqf literature. *Eurasian Economic Review*, 0123456789. <https://doi.org/10.1007/s40822-021-00183-4>
- Atar, A. (2020). Türkiye'de para vakıfları konusunda yapılan çalışmalar ve bunlar hakkında genel bir değerlendirme. 3. *Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(2), 15659. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.20.05.1234>
- Atikah Atan, N. ve Johari, F. (2017). A review on literature of waqf for poverty alleviation between 2006-2016. *Library Philosophy and Practice*, 1486. <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprachttp://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1486>
- Azganin, H., Kassim, S. ve Auwal Adam, S. (2021). Proposed waqf crowdfunding models for small farmers and the required parameters for their application. *Islamic Economic Studies*, 29(1), 2–17. <https://doi.org/10.1108/IES-01-2021-0006>
- Aziz, M. R. A., Johari, F. ve Yusof, M. A. (2013). Sustainable development through the Islamic economics system. *The 5th Islamic Economics System Conference (iECONS 2013)*, September, 4–5.
- Cahyono, E. F. ve Hidayat, E. S. (2021). Cash waqf and the development : A case study of cash waqf linked sukuk in Indonesia. *International Conference on Islamic Finance (ICIF) 2021*. Doha: Hamad Bin Khalifa University.
- Çilingir, H. (2018). *Vakıfta amaç* (1. baskı). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Çizakca, M. (1996). *The relevance of the Ottoman cash waqfs (Awqaf al Nuqud) for modern Islamic economics* (Seminar Proceedings Series 30). Islamic Research and Training Institute/ Islamic Development Bank, 393–414.
- Furstenberger, P. G., Hidayat, S. E. ve HWA, A. G. P. (2017). The role of waqf in financing education: A case study of the waqf fund of central bank of Bahrain. *Journal of Islamic Financial Studies*, 3(2), 92–97. <https://doi.org/10.12785/jifs/030203>
- Hafandi, A. ve Handayati, P. (2021). Is Cash Waqf linked Sukuk (CWLS) less than ideal according to Islamic laws? *Studies of Applied Economics*, 39(12). <https://doi.org/10.25115/eea.v39i12.6207>
- Harun, F. M., Possumah, B. T. ve Shafai, M. H. (2014). Cost benefit analysis on government's education expenditure: Proposed waqf model for education capital. 585–592. <https://oarep.usim.edu.my/jspui/bitstream/123456789/11588/1/CostBenefitAnalysisOnGovernmentsEducationExpenditure.pdf>
- Hasan, R., Hassan, M. K. ve Rashid, M. (2019). The role of waqf in educational development- Evidence from Malaysia. *Journal of Islamic Finance*, 8(1), 1–7.
- Hosseini, S. M. S., Salari, T. E. ve Abadi, M. N. Z. (2014). Study of cash waqf and its impact on poverty: Case study. *Atlantic Review of Economics*, 2, 1–19.
- Kachkar, O. A. (2017). Towards the establishment of cash waqf microfinance fund for refugees. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 9(1), 81–86. <https://doi.org/10.1108/IJIF-07-2017-007>
- Kachkar, O., Hersh, A. & Alfares, M. (2021). قضايا فقهية معاصرة في وقف النقود دراسة حالة الصوك الوقفية. *darulfunun ilahiyat*, 32(2), 597-638. DOI: 10.26650/di.2021.32.2.1026906
- Masyita, D., Tasrif, M. ve Telaga, A. S. (2005). A dynamic model for cash waqf management as one of the alternative instruments for the poverty alleviation in Indonesia. *The 23rd International Conference of The System Dynamics Society Massachussets Institute of Technology (MIT)*, 1–29. <http://www.kantakji.com/fiqh/files/wakf/b100.pdf>

- Medias, F., Rahman, A. A., Susanto, A. A. ve Pambuko, Z. B. (2021). A systematic literature review on the socio-economic roles of waqf: evidence from organization of the Islamic cooperation (OIC) countries. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. <https://doi.org/10.1108/JIABR-01-2021-0028>
- Mohd Thas Thaker, M. A. Bin. (2018). A qualitative inquiry into cash waqf model as a source of financing for micro enterprises. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 10(1), 19–35. <https://doi.org/10.1108/IJIF-07-2017-0013>
- Mohd Thas Thaker, M. A. Bin, ve Allah Pitchay, A. (2018). Developing waqf land through crowdfunding-waqf model (CWM): the case of Malaysia. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 9(3), 448–456. <https://doi.org/10.1108/JIABR-05-2016-0062>
- Mohd Thas Thaker, M. A. Bin, Mohammed, M. O., Duasa, J. ve Abdullah, M. A. (2016). Developing cash waqf model as an alternative source of financing for micro enterprises in Malaysia. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 7(4), 254–267. <https://doi.org/10.1108/JIABR-09-2014-0029>
- Mohd Thas Thaker, M. A., Amin, M. F., Mohd Thas Thaker, H., Khaliq, A. ve Allah Pitchay, A. (2021). Cash waqf model for micro enterprises' human capital development. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 13(1), 66–83. <https://doi.org/10.1108/ijif-08-2018-0091>
- Mohsin, M. I. A. (2013). Financing through cash-waqf: a revitalization to finance different needs. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 6(4), 304–321. <https://doi.org/10.1108/IMEFM-08-2013-0094>
- Musari, K. (2019). The evolution of waqf and sukuk toward sukuk-waqf in modern Islamic economy. *International Journal of Umanic Studies*, 2(December), 45–54.
- Nasution, A. D. ve Medias, F. (2020). Waqf financing model through crowdfunding platform: An Indonesian perspective. 436, 661–665. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.200529.138>
- Ninglasari, S. Y. (2021). Mapping the cash waqf literature based on Web of Science and VOSviewer: A bibliometric and visualization. *Library Philosophy and Practice*, (April), 1–11.
- Nurjanah, S. ve Hasanah, U. (2021). Cash waqf as source of funding for financial technology startups. *International Journal of Islamic Economics*, 3(1), 47. <https://doi.org/10.32332/ijie.v3i1.3467>
- Obaidullah, M. (2008). Introduction to Islamic microfinance. SSRN Electronic Journal. <https://ssrn.com/abstract=1506072>.
- Pitchay, A. A., Thaker, M. A. M. T., Mydin, A. A., Azhar, Z. ve Abdul Latiff, A. R. (2018). Cooperative-waqf model: a proposal to develop idle waqf lands in Malaysia. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 10(2), 225–236. <https://doi.org/10.1108/IJIF-07-2017-0012>
- Razak, D. A., Embi, N. A. C., Salleh, M. C. M. ve Fakhrunnas, F. (2016). A study on sources of waqf funds for higher education in selected countries. *ADAM Akademi*, 6(1), 113–128.
- Rusydiana, A. S. (2019). Bibliometric analysis of Scopus-indexed waqf studies. *Ekonomi Islam Indonesia*, 1(1), 1–17.
- Rusydiana, A. S., Sukmana, R. ve Laila, N. (2021). Waqf on education: A bibliometric review based on Scopus. *Library Philosophy and Practice* (e-journal). <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/5537/>
- Sadeq, A. M. (2002). Waqf, perpetual charity and poverty alleviation. *International Journal of Social Economics*, 29(1/2), 135–151. <https://doi.org/10.1108/03068290210413038>
- Saiti, B., Dembele, A. ve Bulut, M. (2021). The global cash waqf: a tool against poverty in Muslim countries. *Qualitative Research in Financial Markets*, 13(3), 277–294. <https://doi.org/10.1108/QRFM-05-2020-0085>
- SICL. (yy.). Cash Waqf Deposit. <https://www.siblbld.com/retail-deposit/Cash-Waqf-Deposit>
- Tanjung, H. (2018). An integration of waqf and ventura capital: A proposed model for Indonesia. *Journal of Islamic Monetary Economics and Finance*, 3, 163–182. <https://doi.org/10.21098/jimf.v3i0.910>
- Uluyol, B., Secinaro, S., Calandra, D. ve Lanzalunga, F. (2021). Mapping waqf research: a thirty-year bibliometric analysis. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 12(5), 748–767. <https://doi.org/10.1108/JIABR-01-2021-0031>
- Yusof, M. F. M., & Romli, N. (2018). Cash waqf and infaq: A proposed e-philanthropy in Malaysia. *Jurnal Kemusiaan*, 12(1).
- Zarka, M. A. (2007). Leveraging philanthropy: Monetary waqf for micro finance. *Towards an Islamic Micro Finance*, 1–6. <https://www.findevgateway.org/paper/2007/04/leveraging-philanthropy-monetary-waqf-microfinance>

 Aziz Mahmud Hüdayi Mah. Türbe Kapısı sok. No:13 Üsküdar İstanbul

